A Magyar Természettudományi Múzeum beszámolója a Nemzeti Kulturális Alap által támogatott állományvédelmi pályázatáról

Könyvtári dokumentumok és természetrajzi gyűjteményi példány restaurálása

Pályázati azonosító: 204111/03981

Beszámoló a Magyar Természettudományi Múzeum könyvrestaurálási pályázatáról

A 2017-ben elnyert támogatás lehetővé tette a Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtárában a sok éve tartó állományvédelmi program folytatását. Az állományvédelmi programban mindig olyan kötetek javítására kerül sor, amelyek a teljességük védelme, illetve a gyűjtemény fertőződésének megelőzése érdekében elkülönítésre kerültek, és sajnos már sem a kutatás, sem a közművelődés céljaira nem használhatóak. A kötetek állományvédelme mellett a kiválasztás fontos szempontja, hogy olyan könyvek javítása és fertőtlenítése történjen meg, amelyek nemcsak a természettudományok történetével foglalkozóknak szolgálnak forrásul, hanem kiállítva a nagyközönség érdeklődésére is számot tarthatnak. A számos régi, természettudományos forrásmunka közül 2017-ben egy a XVII. és két a XVIII. században kiadott könyvet választottunk ki, amelyek tartalmi-tudományos értékének közvetítését szinte lehetetlenné tette fizikai állapotuk. A három kötetet megismerve bepillanthatunk a felvilágosodáshoz vezető átmeneti időszak tudományos eredményeibe, egy felfedezésekről szóló korabeli tudósításba és a népi orvoslás tévhiteibe.

A restaurált kötetekről

1. Házi különös orvosságok
Juhász Máté (1696–1776)
[Kolosváratt] : [Akad. Ny.], [post 1770]
Jelzet: B 757
Leltári szám: 2003/200 467

Juhász Máté (Jászapáti, 1706. [?] – Nagypeleske, 1776. febr. 28.) minorita rendi szerzetes *Házi különös orvosságok* című műve sok kiadást megért. A számos kiadás is mutatja a kötet korabeli népszerűségét, noha már a kor kutatóinak véleménye is elmarasztaló volt. A könyvben található gyógyszerek a ház körül található anyagokból egyszerűen előállíthatóak voltak, s jellemzően a tünetek enyhítése volt az öngyógyítás célja. Juhász Máté könyvét *„az orvosok nélkül szűkölködő betegeskedőknek vigasztalásokra”* ajánlja, s betűrendben, enciklopédiaszerűen találhatók meg benne a betegségek és házi gyógymódjaik.

2. Exercitationes de generatione animalium : quibus accedunt quaedam de partu, de membranis ac humoribus uteri, & de conceptione / autore Guilielmo Harveo …
Amstelaedami : Apud Ioannem Ravesteynium, 1651.
Jelzet: B 3455
Leltári szám: 1948/6339

William Harvey (Folkestone, Kent, 1578. április 1. – Hampstead, 1657. június 3.) angol orvos, anatómiatanár. Korszakos jelentőségű felfedezése volt, hogy elsőként írta le pontosan a vérkeringés rendszerét. Később az embriológiával kapcsolatban végzett kutatásokat, s ezzel kapcsolatos elméletét tette közzé a restaurált kötetben.

3. Histoire des singes et autres animaux curieux : dont l'instinct et l'industrie excitent l'admiration des hommes, commes les éléphans, les castors …
Alletz, Pons Augustin
Paris, 1752
Jelzet: B 11 049
Leltári szám: 1962/54093

Pons Augustin Alletz (Montpellier, 1703. – Párizs, 1785. március 7.) ügyvéd és író. Számos, a maguk korában kedvelt írásai közé tartozott a természetrajzi témájú *Histoire des singes et autres animaux curieux : dont l'instinct et l'industrie excitent l'admiration des hommes, commes les éléphans, les castors* ..., mely címe szerint a majmok és más olyan különleges állatok természetrajza, melyek ösztöneik vagy szorgalmuk révén az emberek csodálatára méltók. Elsősorban a nemrég felfedezett, távoli vidékek egzotikus állatairól ír. A kuriózumokról szóló információk – pl. az elefántok minden harmadik évben elhullajtják az agyarukat, és róluk nevezték el az Elefántcsontpartot – a maguk korában bizonnyal érdeklődésre tartottak számot, nekünk pedig betekintést nyújtanak a felfedezések korában élő ember világába.

A restaurálást az Országos Széchényi Könyvtár Restauráló és Kötészeti Osztályának restaurátorai végezték el – végrehajtva a restaurálási dokumentációban foglaltakat. A restaurálást követően a köteteket korszerű, kiegyensúlyozott tárolási körülményeket biztosító (20 Celsius-fok, 45%-os relatív páratartalom) mélyraktárunk azon tárolóegységeiben helyeztük el, ahol az állományvédelmi programban már részt vett könyveket különítjük el.

Az állományvédelmi célok teljesülése mellett rendkívül fontos, hogy e kötetek újból megismerhetővé, olvashatóvá és kiállíthatóvá váltak. A könyveket 2018 januárjában és februárjában kiállítottuk a múzeum időszaki kiállóterében, emellett a múzeumi könyvtár honlapján mindig megtekinthető restaurált könyveink kiállítása, egyes köteteknek a teljes szövege is olvasható. (http://www.nhmus.hu/hu/konyvtar/kiallitasok/restauralt_konyveink)

A múzeum időszaki kiállítási terében megrendezett kiállítás

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

RESTAURÁLÁSI DOKUMENTÁCIÓ

A Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtárának gyűjteményébe tartozó könyvről
NKA Közgyűjtemények Kollégiuma pályázathoz
altéma: 204111/281

Házi különös orvosságok
Juhász Máté (1696-1776),
[Kolosváratt] :
[Akad. Ny.], [post 1770], 73,
[2] p. ; 21 cm
Címlap hiányzik
Jelzet: B 757
Leltári szám: 2003/200 467

Restaurálás előtti állapot:

A kötet mérete: 205x170x10 mm

Egyszerű félbőr kötés, erősen kopott papírborítással. A papírtáblák szélei szétváltak, hiányosak, a bőr levált a gerincről, hiányos.

Az ívek fűzése elszakadt, a lapok kilógnak a kötésből, alsó szélük erősen megkopott, gyűrött. Az előzéktükrön különböző tintákkal írt bejegyzések, tulajdonbélyegzők láthatók. A lapok szennyezettek, foltosak, hiányosak. A címlap elveszett.

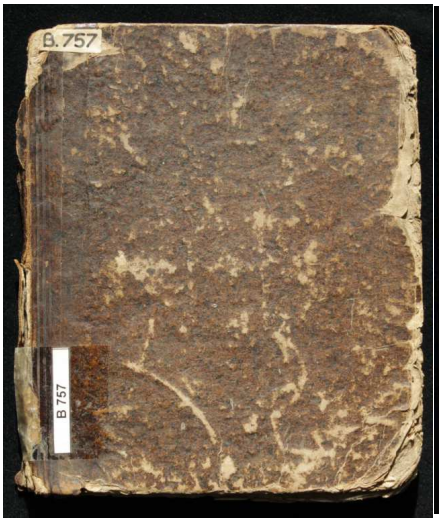

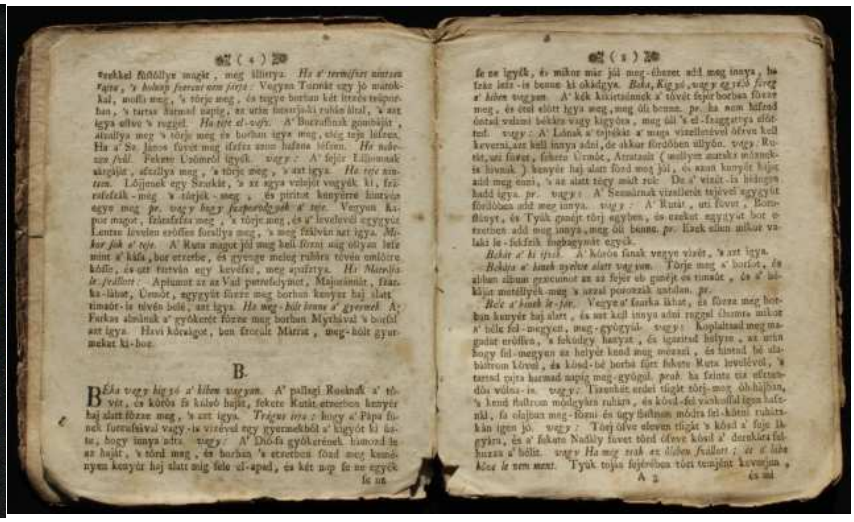

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

A restaurálási munka leírása:

- A lapok száraz tisztítása, radírral és por ecsettel
- A pecsétek, tinták oldódási próbája során kiderült, hogy a pecsétek és az első előzéken látható bejegyzés oldódik vízre, ezért ezt szárazon kellett leemelni a tábláról.
- Leemelés után a pecsétek halványítása szívópapíron etanol 50%-os oldatával, és csapvízzel történt, a kézírásos bejegyzés levédése ciklododekánnal volt lehetséges.
- A hátsó előzék leemelése a tábláról, enyhe nedvesítés mellett
- Az ívek kiemelése a kötésből
- A lapok mosása csapvízben a vízfoltok és az egyéb szennyeződések vízoldható részének eltávolítására
- A sérült, hiányos lapok, ívek javítása, kiegészítése gépi illetve kézi papíröntéssel, megerősítése utánenyvezéssel. Felhasznált anyagok papíröntésnél: színezett szulfátfenyő és len cellulózrost, utánenyvezéshez keményítő és tylose MH 300 vizes oldatának keveréke.
- A kiegészített ívek visszafűzése az eredeti technika szerint.

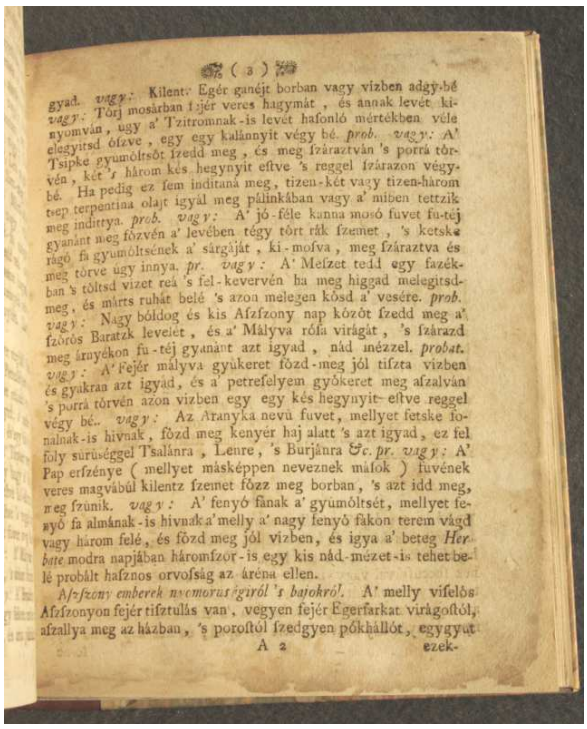

(3)

gyad. *vagy:* Kilentz Egér ganéjt borban vagy vizben adgyabé
vagy: Törj mosárban tojér veres hagymát, és annak levét ki-
nyomván, ugy a' Tzitromnak-is levét hasonló mértékben vele
elegyitsd ólzve, egy egy kalánnyit végy bé. *prob. vagy:* A'
Tsipke gyumöltsöt fzedd meg, és meg fzáraztván 's porrá tör-
vén, két 's három kés hegynyit estve 's reggel fzárazon végy-
bé. Ha pedig ez sem inditaná meg, tizen-két vagy tizen-három
tsep terpentina olajt igyál meg pálinkában vagy a' miben tettzik
meg indittya. *prob. vagy:* A' jó-féle kanna mosó fuvet fu-téj
gyanánt meg fözvén a' levében tégy tört rák fzemet, 's kotska
rágó fa gyumöltsének a' sárgáját, ki-mosva, meg fzáraztva és
meg törve úgy innya. *pr. vagy:* A' Mesfzet tedd egy fazék-
ban 's töltsd vizet reá 's fel-kevervén ha meg higgad melegitsd-
meg, és márts ruhát belé 's azon melegen kösd a' vesére. *prob.*
vagy: Nagy bóldog és kis Afzfzony nap közöt fzedd meg a'
fzörös Baratzk levelét, és a' Mályva rósa virágát, 's fzárazd
meg árnyékon fu-téj gyanánt azt igyad, nád mézzel. *probat.*
vagy: A' Fejér mályva gyökeret fözd-meg jól tisza vizben
és gyákran azt igyád, és a' petrefelyem gyökeret meg afzalván
's porrá törvén azon vizben egy egy kés hegynyit estve reggel
végy bé.. *vagy:* Az Aranyka nevü fuvet, mellyet fetske fo-
nálnak-is hivnak, fözd meg kenyér haj alatt 's azt igyad, ez fel
foly sürüséggel Tsalánra, Lenre, 's Burjánra *&c. pr. vagy:* A'
Pap erfzénye (mellyet másképpen neveznek mások) fuvének
veres magvából kilentz fzemet fözz meg borban, 's azt idd meg,
meg fzünik. *vagy:* A' fenyó fának a' gyumöltsét, mellyet fe-
nyó fa almának-is hivnak a' melly a' nagy fenyó fákon terem vágd
vagy három felé, és fözd meg jól vizben, és igya a' beteg *Her-*
bate modra napjában háromfzor-is egy kis nád-mézet-is tehet be-
lé probált hafznos orvosság az árena ellen.

Afzfzony emberek nyomorusságiról 's bajokról. A' melly vifelös
Afzfzonyon fejér tifztulás van, vegyen fejér Egerfarkat virágostól,
afzallya meg az házban, 's porostól fzedgyen pókhállót, egygyut

A 2 ezek-

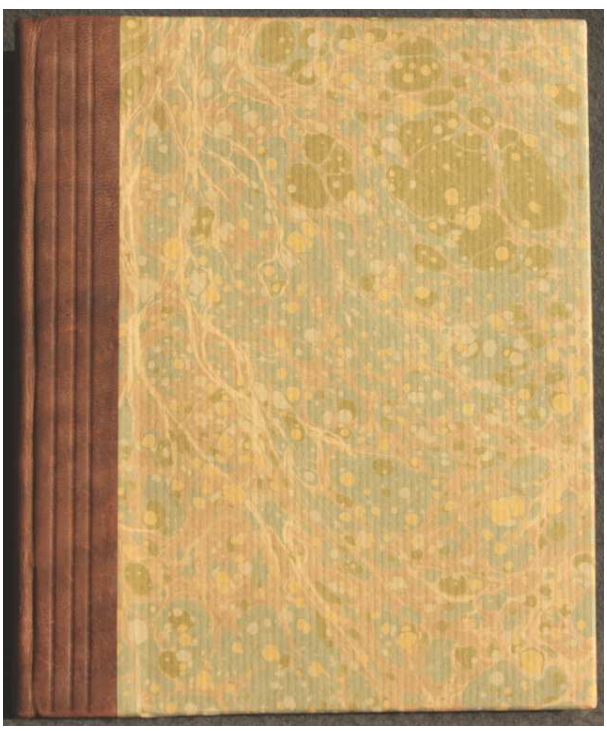

- Az eredetihez hasonló új félbőr kötés elkészítése fémkomplex alapú bőrfestékkel színezett növényi cserzésű kecskebőrrel és márványozott technikával festett papírral.

- Védőtok készítése Fabriano savmentes kartonból

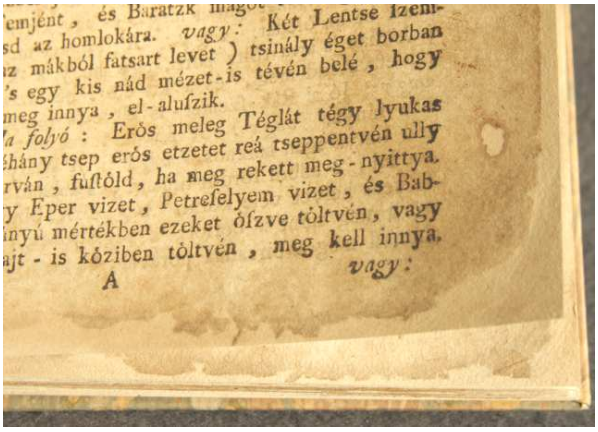

emjént, és Baratzk magot
sd az homlokára. *vagy:* Két Lentse fzem-
z mákból fatsart levet) tsinály éget borban
's egy kis nád mézet-is tévén belé, hogy
meg innya, el-alufzik.
a folyó: Erös meleg Téglát tégy lyukas
hány tsep erös etzetet reá tseppentvén ully
rván, fuftöld, ha meg rekett meg-nyittya.
y Eper vizet, Petrefelyem vizet, és Bab-
inyú mértékben ezeket ölzve töltvén, vagy
ajt-is kóziben töltvén, meg kell innya.
A *vagy:*

A restaurálást végezte: **Benke Éva** könyv- és papírrestaurátor

Budapest, 2017-12-12

Érdi Marianne
Könyv, papír, bőr restaurátorművész
osztályvezető
Restauráló és Kötészeti Osztály
Országos Széchényi Könyvtár

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

RESTAURÁLÁSI DOKUMENTÁCIÓ

A Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtárának gyűjteményébe tartozó könyvről
NKA Közgyűjtemények Kollégiuma pályázathoz
altéma: 204111/281

Exercitationes de generatione animalium : quibus accedunt quaedam de partu, de membranis ac humoribus uteri, & de conceptione / autore Guilielmo Harveo ...
Amstelaedami : Apud Ioannem Ravesteynium, 1651.
Jelzet: B 3455
Leltári szám: 1948/6339

Restaurálás előtti állapot:

A kötet mérete: 140x80x30 mm

Egészpergamen kötés, a bőr összezsugorodott és felvált, nyílásban beszakadt. Az íveket pergamen szalagokra fűzték fel, ezek nyílásban átbújtatott végei elszakadtak, a könyvtest kiesett a kötésből. Az oromszegő megtört, hímzése felfeslett. A kötést, a címlapot a metszéseket tintafoltok borítják. Az előzék elszakadt, a címlap szakadt, hiányos, szennyezett. A könyvtest lapjai ugyan vízfoltosak, de az ívek fűzése ép, ezért a teljes szétszedés nem indokolt.

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

A restaurálási munka leírása:

- A lapok és a metszés száraz tisztítása
- Az előzék tükröldalainak leemelése a tábláról, enyhe nedvesítés mellett
- Az első-utolsó ívek kiemelése a kötésből
- A lapok mosása csapvízben a vízfoltok és az egyéb szennyeződések vízoldható részének eltávolítására

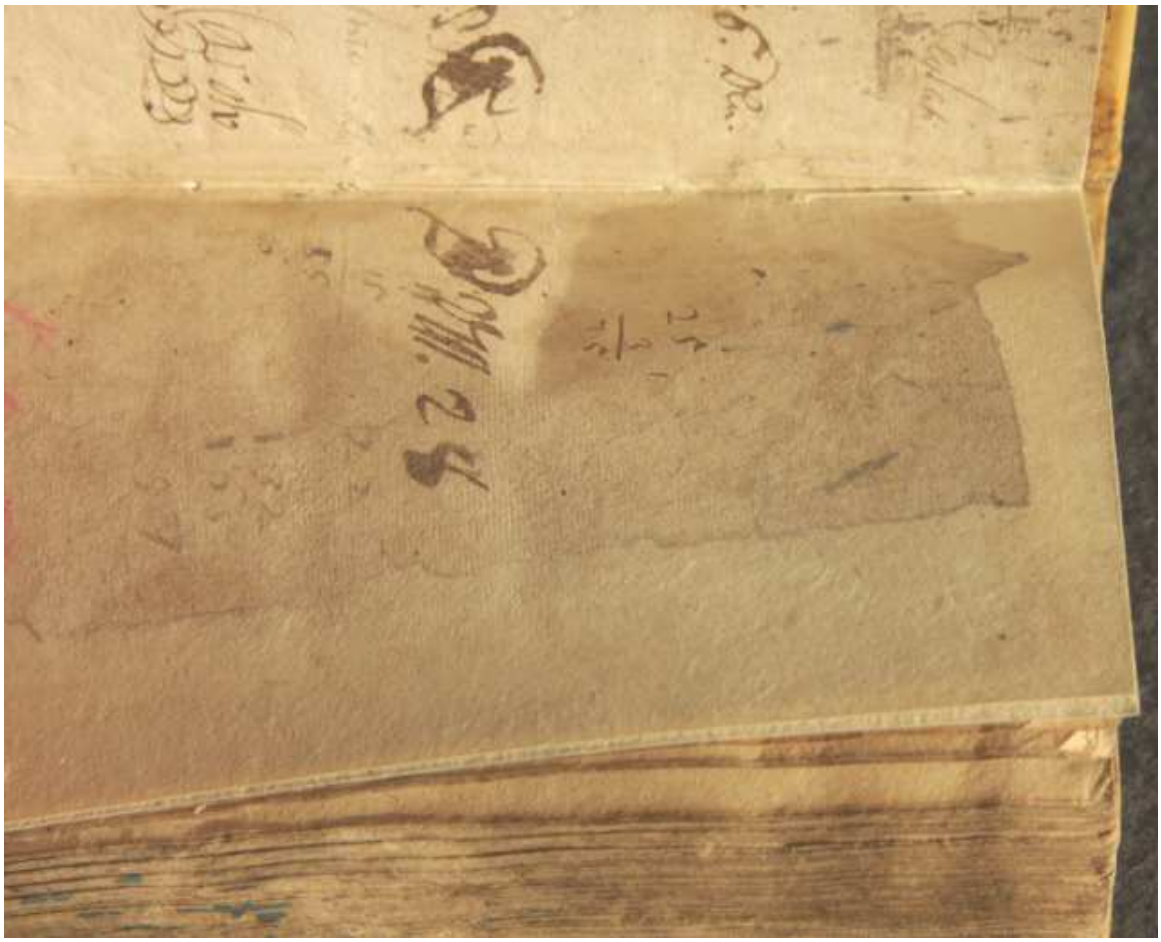

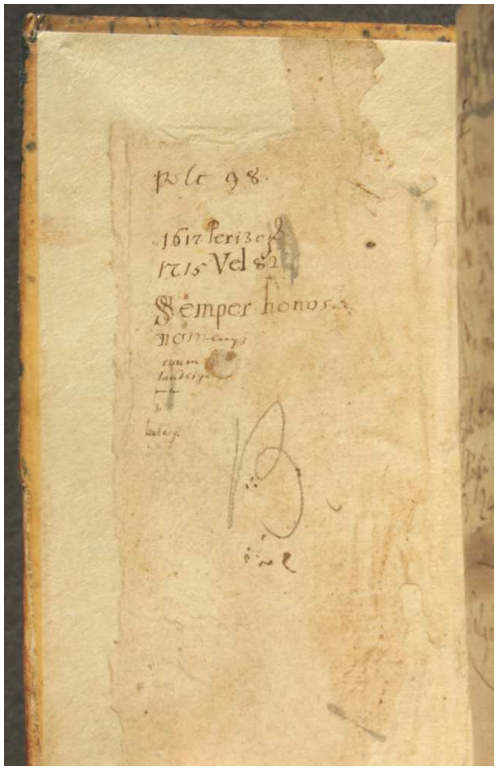

- A sérült, hiányos lapok, ívek javítása, kiegészítése, megerősítése után-enyvezéssel, fátyolpapír kasírozással. Felhasznált anyagok: öntött papírok, japán papírok metil-cellulóz ragasztóval.

- A kiegészített ívek és előzékek visszafűzése az eredeti technika szerint. az eredetihez hasonló színű és vastagságú lencérnával.

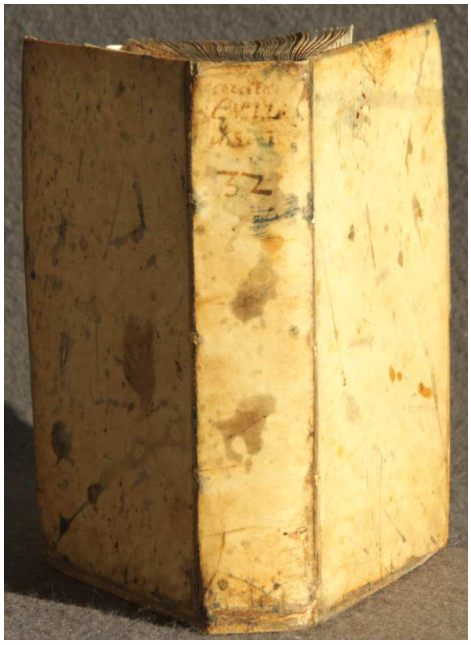

- Az oromszegő fixálása, megerősítése a helyén csontenyvvel
- A pergamen tisztítása, javítása és megerősítése nyílásban pergamennel, az eredeti belső kasírozás visszarögzítése. Az eredeti táblák felhasználásával a kötés elkészítése.
- A gerinc kasírozás megerősítése, a könyvtest visszahelyezése a kötésbe az eredeti technika szerint

A restaurálást végezte:
Horváth Pál könyv- és papírrestaurátor

Budapest, 2017-12-12

Érdi Marianne
Könyv, papír, bőr restaurátorművész
osztályvezető
Restauráló és Kötészeti Osztály
Országos Széchényi Könyvtár

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

RESTAURÁLÁSI DOKUMENTÁCIÓ

A Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtárának gyűjteményébe tartozó könyvről
NKA Közgyűjtemények Kollégiuma pályázathoz
altéma: 204111/281

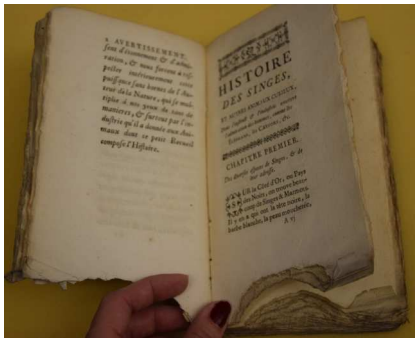

Histoire des singes et autres animaux curieux : dont l'instinct et l'industrie excitent l'admiration des hommes, commes les éléphans, les castors ...
Alletz, Pons Augustin
Paris, 1752
Jelzet: B 11 049
Leltári szám: 1962/54093

Restaurálás előtti állapot:

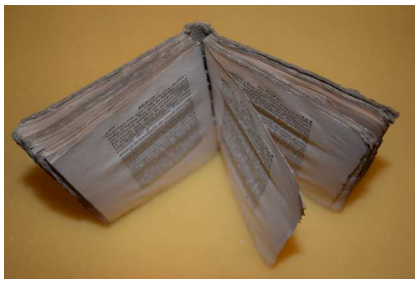

A kötet mérete: 185x11x15 mm

Díszítetlen kiadói kartonkötés. A merített papír lapszélek nem körbevágottak, erősen szennyezettek, porosak, kissé szakadtak voltak. A könyv lapjainak alsó részén rágcsáló okozta hatalmas hiányok mutatkoztak. Az első tükröldalon színes, festett ex libris, a címolsalon színes ceruzával, tollal írt bejegyzések és többféle bélyegző látható. A lapok gerinc felöli oldalán rovarrágás okozta hiányok voltak.

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

A restaurálási munka leírása:

- A lapok száraz tisztítása, porecset és különféle keménységű radírok segítségével
- A bélyegzőfesték vízoldható részének eltávolítása 70%-os etil-alkohol és szívópapír segítségével
- Az előzék tükröldalainak leemelése a tábláról, enyhe nedvesítés mellett
- A könyvtest ívekre bontása a fűzőcérna átvágásával
- A lapok mosása csapvízben a vízfoltok és az egyéb szennyeződések vízoldható részének eltávolítására
- A sérült, hiányos lapok, ívek javítása, kiegészítése gépipapíröntéssel, színezett szulfátfenyő cellulózrosttal, megerősítése utánenyvezéssel, keményítő és metilcellulóz keverékével. A kisebb szakadások javítása japánpapír és metilcellulóz ragasztó felhasználásal.
- A kiegészített ívek visszafűzése az eredeti technika szerint színezett lencérnával.
- Az eredeti mintájára egyszerű kartonkötés készítése Ingres papír, csontenyv és rizskeményítő ragasztó használatával. A védőtok Fabriano kartonból készült.

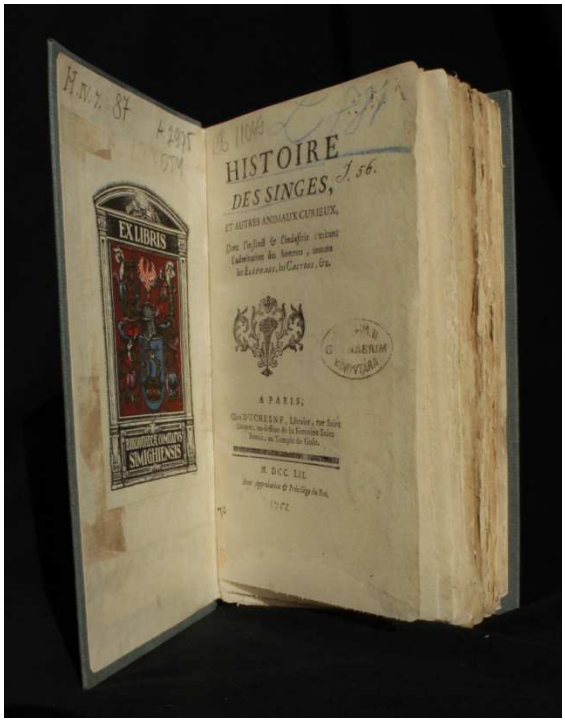

A restaurálást végezte: **Balogh Ágnes** könyv- és papírrestaurátor

Budapest, 2017-12-12

Érdi Marianne
Könyv, papír, bőr restaurátorművész
osztályvezető
Restauráló és Kötészeti Osztály
Országos Széchényi Könyvtár

Jelentés a nílusi krokodil restaurálásáról az NKA 204111/03981 pályázatához

A montírozott nílusi krokodil a Magyar Természettudományi Múzeum Afrika kiállításában szerepelt, és az 1956-os tűzvészben sérült meg. Hiányoztak ujjai, kisebb-nagyobb helyeken sérülések voltak a testén, illetve a fejének nagy részéről hiányzott a bőr és a pikkelyek. Bár azóta kisebb-nagyobb javításokat végeztek rajta, nem volt kiállítható állapotban.

A munka során először a letört ujjakat epoxigyantával visszaragasztottuk, illetve a test sérüléseit is javítottuk. A krokodil szemei megfelelő méretűekre lettek cserélve, a mögöttük keletkezett üregek pedig időtálló tömőanyaggal lettek kitöltve. A szemek rögzítése műgyantával történt, a szemhéjakat is műgyantából építettük vissza. A szemek cseréje során a koponya, illetve a fejtető torzulása is korrigálva lett (az állatot elejtésekor fejlövés érte, ami a koponya törését, deformálódását okozta).

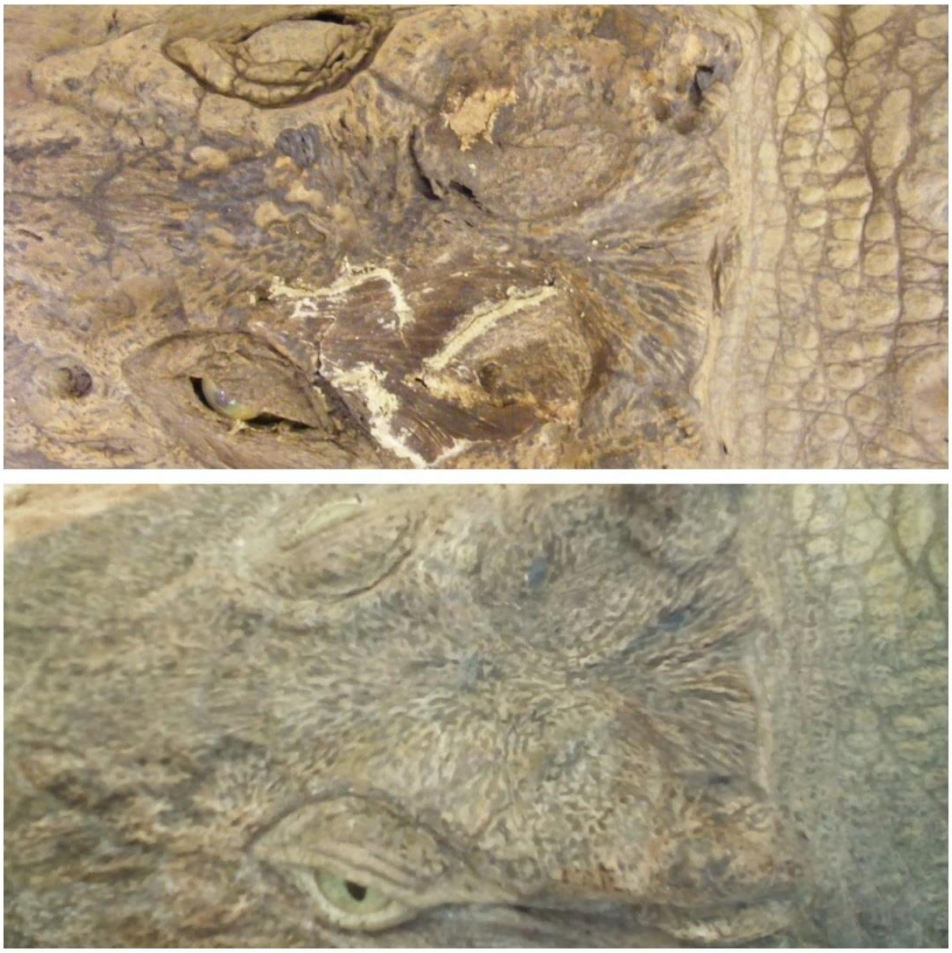

Fejtető előtte (felül) és utána (alul)

Régi preparátum lévén, a test fagyapottal lett kitömve, ez pedig az állat száján keresztül kibukkant. A szájpadlás kétkomponensű epoxigyurmával lett pótolva, a kilógó fagyapotot eltávolítottuk.

Ezt követően a teljes állkapcson és a fej felső részének nagy hányadában kellett pótolni a hiányzó bőrt. Ez vékony műgyanta rétegből készült, egyesével a pikkelyeket megformázva. Ezután akril és olajfestékkel lett megfestve a teljes fej, majd kidolgoztuk a mintázatot is. Fontos volt, hogy életszerű legyen, ugyanakkor ne üssön el a test viszonylag fakó színezetétől. A fogak letisztításához, fehérítéséhez szemcsés detergenst és acetont használtunk.

Az állkapocs, a szájrész és a fogazat a felújítás előtt (felül) és után (alul)

Ezután következett a teljes test átfestése. A has- és farokmintázat visszahozásához akrilfestéket használtunk, végül vékony lakkréteget kapott a preparátum.

A sérülékeny részek védelme érdekében a preparátumhoz talapzat készült. Mivel egy több mint háromméteres és igen nehéz preparátumról van szó, ezért a cél egy könnyű, ugyanakkor erős talapzat létrehozása volt, amelyet külön mozgathatónak terveztünk, hogy ne tegye még körülményesebbé a preparátum szállítását. A talapzathoz üvegszálas hálóval és zsákvászonnal erősített, poliuretánhabból öntött alapot használtunk. A haböntvényt, amibe az öntés során került az üvegszál és a zsákvászon erősítés, ragasztókból és fűrészporból álló, száradás után kemény és ellenálló réteggel vontuk be.